

Alcohol en ouderen in de verslavingszorg in Nederland (2004-2013)

Kernpunten

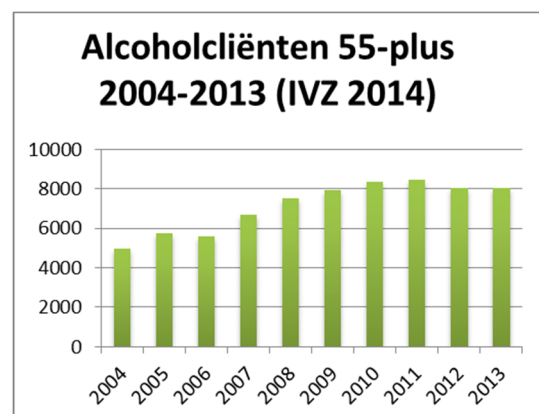
- Alcohol is veruit het belangrijkste middel waarvoor 55-plussers zich melden in de verslavingszorg: zeven op de tien 55-pluscliënten (71%) komt vanwege alcoholproblemen, bij de 55-minners is dit vier op de tien (41%).
- Het aantal 55-plussers met een alcoholhulpvraag steeg in de periode tussen 2004 en 2013 met 61%.
- 10 jaar geleden was van de alcoholcliënten nog één op de 5 (19,7%) een 55-plusser, inmiddels is dit één op de 4 (26,5%).
- In 2013 steeg het aantal 55-plussers met alcoholproblemen ten opzichte van 2012 licht, terwijl er een daling is in de leeftijdscategorie 25-55 jaar.
- Onder de alcoholcliënten boven de 55 jaar is 30% vrouw, in de leeftijdsklasse van 25 tot 55 is dat 26%.
- Steeds meer verwijzingen naar de verslavingszorg vinden plaats via de eerstelijns gezondheidszorg.

Jaarlijks vindt een analyse plaats van de kerncijfers die Stichting Informatievoorziening Zorg (IVZ), beheerder van het Landelijk Alcohol en Drugs Informatiesysteem (LADIS), verspreidt. De gegevens zijn afkomstig van de instellingen voor verslavingszorg. In samenwerking met het Trimbos-instituut en met het lectoraat verslavingspreventie van de hogeschool Windesheim wordt regelmatig een factsheet over het thema alcohol en ouderen uitgebracht.

Stijging

Nederland heeft in 2013 20% meer cliënten met alcoholproblemen in de verslavingszorg dan 10 jaar geleden, ook al daalt het aantal in het laatste jaar licht (3%). In de leeftijdsklasse vanaf 55 jaar valt het laatste jaar geen daling te zien en is de stijging ten opzichte van 2004 61%. In absolute getallen: in 2004 waren er voor alcoholproblemen bijna 5.000 (4.987) hulpvragers van 55 jaar of ouder, sinds 2010 ligt dit aantal boven de 8.000 (8.034 in 2013, in 2012 8.021). Deze stijging wordt maar voor een deel verklaard door de vergrijzing: als hiervoor gecorrigeerd wordt is de stijging nog steeds 33%. In 2013 is 26,5% van de cliënten die kampen met alcohol als primaire problematiek 55 jaar of ouder. In 2004 was dit nog 19,7%. Dit geeft aan dat het aandeel ouderen binnen de verslavingszorg steeds groter wordt. De stijging gaat overigens niet meer zo snel als in de voorgaande jaren (zie figuur 1).

Figuur 1

Wat verder opvalt is, dat de stijging in alcoholcliënten boven de 60 jaar relatief hoger is: 89% tegenover 37% tussen 55 en 60 jaar. Waarmee het dus vooral de zogenoemde 'babyboomers' zijn die bijdragen aan de grootste stijging.

Naast een verhoogde instroom in de verslavingszorg heeft overmatig alcoholgebruik ook op andere fronten problematische gevolgen. Zo worden jaarlijks 1.200 55-plussers op de Spoedeisende Eerste Hulp (SEH) in ziekenhuizen behandeld naar aanleiding van een valincident door overmatig alcoholgebruik (NKOP, Trimbos-instituut, Consument en veiligheid, 2009).

Cliëntkenmerken 55+

Aandeel nieuwe cliënten

Van de 55-plussers met alcoholproblematiek bestaat voor het derde jaar op rij 21% uit cliënten die zich voor de eerste keer melden in de verslavingszorg. Ter vergelijking: bij drugsproblematiek is het aandeel nieuwelingen maximaal 2%. Alleen bij gokken (36%) en medicijnverslaving (29%) is het aandeel nieuwe cliënten onder 55-plussers hoger.

Verwijzers

Ouderen gaan mee in de algemene trend van alcoholcliënten in de verslavingszorg: de verwijzingen via de eerstelijns gezondheidszorg stijgen, (verwijzing is sinds kort verplicht) steeds minder mensen melden zich rechtstreeks of op eigen initiatief aan. Dit komt onder meer doordat veel instellingen voor verslavingszorg geen cliënten meer zonder verwijfsbrief behandelen. Bij 59% van de 55-plussers is de huisarts de verwijzer, bij 55-minners is dit 50% en komen bijvoorbeeld meer cliënten binnen via Justitie.

Leefsituatie

Naar verhouding komen in de leeftijdsklasse vanaf 55 jaar iets meer alleenstaanden voor (52%) dan in de jongere leeftijdsklassen (41%) en hebben daardoor een slechtere prognose

wat betreft hun psychische en lichamelijke gezondheid.

Van de alleenstaande ouderen in Nederland heeft 20% psychische problemen en 14% een slechte fysieke gezondheid. Bij de personen mét een levenspartner is dit slechts 8%. (CBS, 2009).

Alcohol en vrouwen van 55+

Bij de cliënten met een alcoholhulpvraag in de leeftijd van 25-55 jaar is in 2013 26% een vrouw, bij 55-plussers is dit de laatste jaren stabiel 30%. In totaal gaat het om 2.420 vrouwen. In 2004 betrof dit nog 1.535 vrouwen.

Onbekend is hoeveel alcoholcliënten via een internetprogramma behandeld worden voor hun verslaving. Bekend is dat internet vooral voor vrouwen de drempel verlaagt voor het vragen van hulp: in de face to face hulpverlening vormen zij minder dan 30% van de cliëntenpopulatie, terwijl de verdeling tussen man-vrouw bij internetprogramma's tegen alcoholverslaving ongeveer 50-50 is (Postel et al, 2005).

Oorzaken van de problematiek bij 55-plussers in 2013

Sinds het begin van de zestiger jaren in de vorige eeuw is de welvaart in Nederland aanzienlijk gestegen. Dit wordt uitgedrukt in de stijging van het BNP en in de toename van vrije tijd en consumptief gedrag. De generatie 'babyboomers' heeft hier als eerste van geprofiteerd. Tegelijkertijd veranderden ook de gewoonten: Nederland veranderde van een sober drinkend land (2.3 liter alcohol per persoon per jaar begin jaren zestig, met alcoholgebruik voornamelijk in de weekends) in een land waar stilaan frequenter en meer wordt gedronken (7-8 liter alcohol per persoon in de laatste decennia). Ouderen ontwikkelen vaak meer dan jongeren de gewoonte om dagelijks te drinken. De meeste overmatige drinkers

(weekconsumptie van minimaal 21 glazen voor mannen, 14 voor vrouwen) zijn tussen de 50 en 75 jaar oud (CBS 2014). Ook onder alcoholcliënten in de verslavingszorg komt dit beeld terug. Bij de 55-plussers dronk (tot voor kort) 70% dagelijks, bij de 55-minners was dit 60%.

Uit een onderzoek van *Plusmagazine* onder 50-plussers blijkt, dat 50% van de mannen en 35% van de vrouwen op minimaal 4 dagen in de week drinkt. De respondenten in dit onderzoek rapporteerden bovendien, dat dit 15 jaar eerder voor 35% van de mannen en 20% van de vrouwen gold (Ligtenberg, 2014). Het alcoholgebruik bij hun eigen ouders beperkte zich veelal tot het weekend en bijzondere gelegenheden. Dagelijks drinken heeft vaak te maken met cultuur (het 'wijntje bij het eten'), geld en vrije tijd. Eigenschappen die passen bij de generatie van 'babyboomers' (Scholten et al, 2012).

Aandacht voor preventie

Doorbreken gewoontegedrag

Tussen de veranderingen in de hulpvraag en fluctuaties in de omvang van de problematiek in de samenleving is doorgaans een direct verband. Veel vertier in onze samenleving is inmiddels alcohol gerelateerd. Men kan er dan ook van uitgaan dat bij een ongewijzigde levensstijl de alcoholproblematiek onder ouderen onveranderd hoog zal blijven. Uit de cijfers van IVZ blijkt, dat in de afgelopen 10 jaar de aanwas in alcoholcliënten in de leeftijdsgroep tussen 50 en 55 jaar duidelijk hoger is dan die tussen 25 en 50 jaar (21% tegen 3%). Dat zal naar alle waarschijnlijkheid doorwerken naar de hogere leeftijdsklassen in de komende jaren. De verwachting is dat de stijging van het aandeel senioren in de verslavingszorg zich zal doorzetten. Een van de belangrijkste maatregelen is het doorbreken van het gewoontegedrag wat betreft alcoholgebruik en stimuleren dat mensen bewustere keuzes maken op dit gebied.

Een aantal organisaties in Nederland stimuleert dat mensen regelmatig

alcoholvrije perioden inlassen. In aansluiting op eerdere initiatieven met 30 of 40 dagen zonder alcohol zal op een vast moment in het jaar (de maand maart) landelijk een oproep hiertoe worden gedaan via de website www.ikpas.nl.

Overige maatregelen

Omdat de aanwas van ouderen in de verslavingszorg met alcoholproblematiek al enige jaren een verontrustend beeld vertoont heeft de Stichting Resultaten Scoren aan het Trimbos-instituut en Victas (centrum voor verslavingszorg in Utrecht) gevraagd een advies uit te brengen over de aanpak van de verslavingsproblematiek van ouderen in het algemeen, en die met betrekking tot alcohol en medicijngebruik in het bijzonder.

Samengevat wordt geadviseerd om aandacht te schenken aan:

- Agendasetting en bewustwording onder de bevolking in het algemeen en ouderen in het bijzonder.
- Inzet van beproefde vroeginterventies.
- Training van professionals binnen de verslavingszorg in het omgaan met ouderen en verslavingsproblematiek.
- Deskundigheidsbevordering van de eerste en tweede lijn.
- Onderzoek naar prevalentie, behandelmethodieken en preventieve interventies.
- Het bevorderen van de inzet van zelfhulporganisaties.
- Het bevorderen van de ontwikkeling en het gebruik van laagdrempelige internethulpverlening.

Slechts een fractie van het aantal probleemdrinkers zoekt hulp. Als het aanbod verbetert of laagdrempeliger wordt, dan zal het aantal mensen in zorg waarschijnlijk verder toenemen. Instellingen voor verslavingszorg breiden het aanbod voor senioren al uit. Vanuit het Partnership Vroegsignalering Alcohol wordt de samenwerking tussen verslavingszorg, eerste en tweede lijn gestimuleerd.

Aanvullende informatie:

Bovens, R., Weingart, S. & Etten, D. van (2013). Advies Ouderen en verslaving. Utrecht, Trimbos-instituut/Victas.

CBS Statline (2014). Kerncijfers 2014.

CBS Webmagazine (2009). Ouderen zonder partner hebben groter gezondheidsrisico.

NKOP, Trimbosinstituut, Consument en veiligheid (2009). Literatuurstudie Ouderen, alcohol en valincidenten.

Postel, M., Jong, A.C. de & Haan, H. de (2005). Does E-Therapy for Problem Drinking Reach Hidden Populations? American Journal Psychiatry 162:12, p. 2393.

Ligtenberg, D. (2014), De fles eruit of ik eruit, als alcohol je relatie onder druk zet. Plusmagazine.

Scholten, A, J. Baerveldt en C. Hendriks (2012), Babyboom, de kater komt later. Christelijke hogeschool, Ede.

Trimbos/IVZ (2009). Alcohol en ouderen in de verslavingszorg 1998-2007.

Redactie en idee:

Rob Bovens
Susanne Weingart
Marjan Heuving
Jeroen Wisselink
Ton Mol

**Noot redactie: In deze factsheet zijn de cijfers van de verslavingsreclassering en van internetcontacten niet meegenomen.*

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Trimbos-instituut
Da Costakade 45
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T 030-297 11 00

I www.alcoholinfo.nl
Alcoholinfolijn: 0900 1995 (10ct/pm)

Lectoraat verslavingspreventie
Hogeschool Windesheim
Campus 2-6
Postbus 8000 GB
90100 GB Zwolle

www.windesheim.nl/onderzoek/onderzoeksthemas/gezondheid-en-welzijn/verslavingspreventie/

Stichting Informatievoorziening Zorg
Randhoeve 231
Postbus 504
3990 GH Houten
T 030 - 635 82 20

I www.sivz.nl

I www.vroegsignaleringalcohol.nl